

Research Paper

Political Economy of Communication and Strategies to Reduce Economic Corruption in Iran, Abutorab Talebi¹, Farshad Momeni², Esmail Shojaei³

Accepted:Jul. 26,2023; Accepted:May. 27,2023

Abstract

The purpose of this article is to explain the relationship between economic corruption and media freedom and to provide a solution to reduce and control economic corruption in the framework of the political economy of communications. According to the purpose and nature of the research, the quantitative research method has been used. The research samples include 30 countries, which were selected based on the corruption perception index and the media freedom index in an 8-year period from 2012 to 2019, the method of data collection is descriptive and in the form of correlational research and data analysis using the regression method. And it has been done using the panel data model. The result indicates the acceptance of the "research hypothesis" regarding the significant and opposite effect of media freedom on economic corruption in different countries of the world. In this research, by using the supervisory role of the media in the framework of the political economy of communication and considering the media system that governs each country, the situation of economic corruption can be analyzed and investigated. Economic corruption will not have defensible achievements without considering the role and influence of free media activity and without considering the media system ruling the countries.

Keywords: Economic Corruption, Corruption Perception Index, Media Freedom Index, the Regulatory Role of Media, the Political Economy of communication

¹ Faculty member and Associate Professor, Faculty of Social Sciences, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran Tatalebi@yahoo.com

² Faculty member and Full Professor, Faculty of Economics, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran — farshad.momeni@gmail.com

³ Ph.D. in Communications, Allameh Tabataba'i University; Television Producer; Media Consultant, National Competition Center, Tehran, Iran(corresponding author) shojaei.eptv@gmail.com

Introduction

To analyze how media influence the reduction and control of economic corruption, it is essential to consider the broader economic, cultural, and social conditions, as well as the political management structure of a country. In Iran, the potential of media as a practical tool to reduce and control economic corruption has not been fully utilized. Effective anti-corruption efforts require a strong supervisory role for media, yet the realization of this role largely depends on the degree of media freedom. In the absence of such freedom, the oversight capacity of media is significantly limited. This study focuses on the role and impact of media freedom in mitigating economic corruption, especially considering the significant increase in corruption in Iran over the past two decades (Transparency International, 2019) and the concurrent restrictions on independent media activities (Reporters Without Borders, 2019). By adopting an interdisciplinary perspective, this research seeks to analyze economic corruption from a broader angle, utilizing global data to provide scientifically grounded insights. Using the relationship between the Corruption Perceptions Index (CPI) and the Media Freedom Index across 30 countries, and grounded in the theoretical framework of the political economy of communication, this study aims to demonstrate how a country's media system—shaped by its political and economic structure—can be leveraged to combat corruption. The findings can provide a model for utilizing media power to address complex socio-economic and political challenges and contribute to filling the gap in applied interdisciplinary research on corruption.

Theoretical Background

Media's supervisory function has been a focus of the political economy of communication since the 1970s. Burnham (1977) emphasized that anti-corruption efforts often require external triggers, typically provided by independent newspapers and investigative journalism. Free media can raise public awareness, inform citizens about corrupt practices, and stimulate institutional accountability. Stapenhurst (2000) asserts that media exposure prevents the proliferation of corruption, while Daniels (2011) demonstrates a strong, nonlinear correlation between media freedom and corruption reduction, particularly in developing countries. Empirical studies further illustrate this relationship. Guerke, Borba, and Minatti-Ferreira (2017) observed in Brazil that publicly reported corruption often represents only the "tip of the iceberg," with many violations remaining hidden without active media investigation. Similarly, Antonova et al. (2017) found that social media in Russia, although providing access to

survey data on corruption, is rarely used effectively for anti-corruption advocacy or influencing officials. Investigative journalism remains a critical tool for exposing corruption and deterring impunity (Chin et al., 2018). In Iran, the state-controlled media system historically limited the media's supervisory role. However, since the 1990s, there has been gradual attention to this function. Barriers include government-imposed red lines, insufficient training for media personnel, and limited institutional independence (Sadati, 2010; Ghafourian et al., 2013). When operating with partial autonomy, media can still increase transparency, expedite reporting, and expose administrative corruption (Gheyran, 2012; Habibzadeh & Sharif Shari, 2015). The presence of independent media raises the probability of uncovering misconduct and enforcing accountability (Biabani & Zoghi, 2018; Mansour Saei, 2020). Political structures and the level of democracy directly affect media oversight capacity. In many developing countries, governments perceive independent media as threats to political stability, which hinders its supervisory function (Buzan, 1983). Historical and comparative studies show that in authoritarian systems, media independent of the state faces severe operational constraints (Motamednejad, 1977). The "Fourth Estate" concept underscores media as a pillar of democracy alongside legislative, executive, and judicial powers (Motamednejad, 2007). Media can provide multi-layered oversight, monitor the behavior of public officials, and enhance transparency. Authoritarian regimes, however, typically establish media systems that serve state interests rather than the public (Mahdizadeh, 2012). Classic typologies (Siebert, Peterson, & Schramm, 1956) classify media systems as authoritarian, libertarian, social responsibility, or Soviet-totalitarian, reflecting differences in autonomy and oversight capacity. Therefore, understanding media freedom is essential to assess supervisory effectiveness. This study uses the Media Freedom Index and CPI to examine the relationship across 30 countries, providing a basis for testing the hypothesis regarding media freedom's impact on corruption.

Research Hypothesis

Based on the theoretical framework presented in this study, it can be argued that a country's media system is influenced by its prevailing political system, and the ability of media to perform a supervisory role is fully contingent upon the political conditions of that country. Economic corruption, as a significant political, social, and cultural challenge, requires practical solutions, one of which is the supervisory function of media. This supervisory role, in turn, depends on the level of media freedom. Therefore, to examine the role of media freedom in mitigating economic

corruption, this study proposes the following hypothesis: media freedom contributes to the reduction of economic corruption. To test this hypothesis, two major international indices are utilized: the International Media Freedom Index and the Corruption Perceptions Index (CPI). The relationship between these two indices is analyzed to determine the impact of media freedom. In this context, a lack of media freedom is assumed to weaken the media's supervisory role and, consequently, increase the level of economic corruption. • Null Hypothesis (H_0): "An increase in media freedom has no effect on reducing economic corruption." • Alternative Hypothesis (H_1): "An increase in media freedom contributes to reducing economic corruption." If the null hypothesis is rejected, it can be provisionally accepted that media freedom has an inverse effect on economic corruption. Based on this assumption, it becomes possible to analyze the issue of economic corruption in Iran within the framework of the political economy of communication, grounded in the theory of media systems. Research Methodology The present study is structured within the framework of quantitative research, based on a descriptive research design and conducted in the form of a correlational study. Since the primary objective is to predict a dependent variable based on variations in independent variables, the panel data model was employed to examine the relationship between media freedom and economic corruption in selected countries. Regression analysis was applied to estimate the effects, and ultimately, the research findings were analyzed based on quantitative results, theoretical foundations, and the research methodology. Population and Sampling Method • Population: The statistical population comprises 30 countries selected from 187 countries based on the Corruption Perceptions Index (CPI) over an 8-year period from 2012 to 2019. To ensure variation in corruption levels, 10 countries with the highest corruption, 10 countries with medium corruption, and 10 countries with the lowest corruption were chosen. Subsequently, the level of media freedom in these countries was assessed using the World Press Freedom Index provided by Reporters Without Borders (RSF). • Sampling Method: The quantitative section employed a systematic sampling method based on the availability and quality of published country-level data. The final categorization of countries was as follows: o Low corruption countries: Denmark, Finland, Sweden, Switzerland, Norway, France, United Kingdom, United States, Germany, Japan o Medium corruption countries: South Korea, China, India, Russia, Brazil, Turkey, Argentina, Indonesia, Chile, Malaysia o High corruption countries: Sudan, North Korea, Saudi Arabia, Vietnam, Turkmenistan, Egypt, Belarus, Kazakhstan, Nigeria, Iran Quantitative Research Model Based on the research hypothesis regarding the

influence of media freedom on economic corruption, the following functional form was applied to each group of countries. The variables included in the function are: • CPI: Corruption Perceptions Index • PFI: Press Freedom Index • GDP: Gross Domestic Product • Poverty Index: Measured by the logarithm of average income of the lowest income decile • Income Distribution Index: Measured using the Gini coefficient Data Analysis Method Data were analyzed using the panel data approach, which was chosen due to the availability of both cross-sectional (country-level) and time-series (2012–2019) information. The analysis was conducted using the EViews software.

Analysis of Research

Findings To understand the concept that economic corruption may be a significant consequence of the lack of media freedom in a country, we initially tested the null hypothesis: “Increasing media freedom has no effect on reducing economic corruption.” To evaluate and either accept or reject this hypothesis, it was examined across different countries worldwide. For this purpose, the panel data model was applied to three groups of countries: 1. Countries with low levels of economic corruption 2. Countries with medium levels of economic corruption 3. Countries with high levels of economic corruption, based on the Corruption Perceptions Index (CPI) The media freedom index for each group was also considered. Two global indices—the Press Freedom Index and the Corruption Perceptions Index—were used to test the hypothesis and examine their mutual influence. The results of the analysis indicate that the media freedom index in all three groups of countries significantly contributes to reducing economic corruption. Specifically, in the first group (countries with low corruption), this effect is stronger than in the other groups, indicating that economic corruption control in these countries depends more heavily on media freedom. Overall, a broader look at the global indices shows a negative relationship between media freedom and economic corruption: countries with higher media freedom generally have lower levels of corruption. Conversely, in countries where corruption is minimal, media freedom tends to be greater, allowing media to operate more independently. This demonstrates an inverse relationship between media freedom and perceived economic corruption across various countries. In summary, media freedom plays a significant role in limiting and controlling economic corruption worldwide. Based on published data from these international indices, this inverse relationship is also evident and applicable to Iran. Consequently, this study, by analyzing the status of these two global indices in 30 countries during the second

decade of the third millennium, allows us to reject the null hypothesis and recognize the existence of an inverse relationship between media freedom and perceived economic corruption. Accordingly, economic corruption can be considered a major consequence of the lack of media freedom. Within the framework of political economy of communication, this research provides a scientific perspective for researchers and policymakers, emphasizing that the role of media as the Fourth Estate of democracy is not merely symbolic. The absence of media freedom to perform its supervisory role can inflict irreparable damage on governance systems and even undermine their legitimacy. Thus, this study draws the attention of all corruption researchers, organizations, and relevant authorities to the crucial point that ignoring the role of media may reduce anti-corruption measures to mere slogans. Without media freedom, significant achievements in combating economic corruption cannot be expected.

Proposed Media System

Model for Iran Persistent corruption requires attention to oversight mechanisms. Media, due to its reach and impact, should occupy the highest supervisory role. In democratic systems: Media complements civil society, unions, parties, independent judiciary, and parliamentary oversight, ensuring transparency, protecting business interests, exposing misconduct, and mitigating corruption. In non-democratic systems: Media is controlled by the government, lacking independence and freedom, thus unable to supervise effectively. Necessary condition: Media must be institutionally superior to other government bodies to act as a public watchdog. Sufficient condition: Judiciary must recognize media as a partner in anti-corruption efforts, acting on reports rather than suppressing them. Iran's current rankings indicate that media cannot perform this role. Transforming Iran's media system from authoritarian to democratic is essential. Otherwise, economic corruption—as a negative outcome of restricted media freedom—will continue to expand. Proposed Theory: "Economic corruption in society is a negative consequence of limiting media freedom. Anti-corruption programs that ignore media's role will not achieve defensible results."

Conclusion

The study confirms a significant inverse relationship between media freedom and economic corruption. Independent media is crucial for transparency, accountability, and reducing corruption. In Iran, promoting media freedom and institutionalizing its

supervisory role is essential for effective anti-corruption policies. Anti-corruption strategies ignoring media's role are unlikely to succeed. Strengthening media oversight is thus both a theoretical imperative and a practical necessity for governance reform.

Bibliography

- Adserà, A., Boix, C., & Payne, M. (2003). Are you being served? Political accountability and quality of government. *Journal of Law, Economics, and Organization*, 19(2), 445–490.
- Antonova, I., Frolov, I. A., et al. (2017). Studying social media on corruption issues through content analysis. *Revista ESPACIOS*, 38(49), 28.
- Araei, V. & Najafpour, Sh. (2012). *The Role of Mass Media in Anti-Corruption Policy Making: Recommendations and Policy Strategies*. NAJA Scientific Quarterly of Supervision and Inspection, 79–101. (In Persian)
- Ashayeri, T. & Jahanparvar, T. (2023). *A Study of Factors Affecting the Occurrence of Corruption: A Meta-Synthesis of Research Findings*. Majles va Rahbord (Parliament and Strategy), 116, 375–412. (In Persian)
- Brunetti, A., & Weder, B. (2003). A free press is bad news for corruption. *Journal of Public Economics*, 87(7–8), 1801–1824.
- Burnham, D. (1977). *The role of media in controlling corruption*. United States Department of Justice.
- Buzan, B. (1983). *People, states, and fear: The national security problem in international relations*. University of North Carolina Press.
- Chowdhury, S. K., Brunetti, A., & Weder, B. (2003). Do democracy and press freedom reduce corruption? *European Journal of Political Economy*, 19(3), 703–728.
- Djankov, S., McLiesh, C., Nenova, T., & Shleifer, A. (2003). Who controls the media? *Journal of Law and Economics*, 46(2), 341–382.
- Eftekhari, A. (2000). *Media, Supervision, Security: A Sociological Analysis of the Supervisory Role of the Press in the Islamic Republic of Iran*. Strategic Studies, (7 & 8), 140–157. (In Persian)
- Freedom House. (2022). *Freedom of the press report*.
- Gehrke, G., Borba, J. A., & Minatti, D. D. (2017). The impact of Brazilian corruption on the media: A comparative analysis of the magazines. *Brazilian Journal of Public Administration*, 51(1), 157–167.
- Givorian, H. (2012). *The Role of Mass Media in Controlling Administrative Corruption*. Media Studies, Vol. 7, (7), 133–140. (In Persian)
- Gupta, S., Davoodi, H., & Alonso-Terme, R. (2002). Does corruption affect income inequality and poverty? *IMF Working Paper*, No. 02/216.
- Herman, E. S., & Chomsky, N. (2002). *Manufacturing consent: The political economy of the mass media*. Pantheon.
- Janowitz, M. (1975). *Sociological theory and social control*. University of Chicago Press.

- Khaniki, H. (2018). *Power; Civil Society, Press* (pp. 25–34). Tehran: Tarh-e Naqd Publications. (In Persian)
- Mehdizadeh, S. M. (2012). *Theories of Media: Common Thoughts and Critical Views*. Tehran: Hamshahri Publications. (In Persian)
- Mosco, V. (Ed.). (2009). *The political economy of communication*. Queen's University.
- Motamed-Nejad, K. (1977). *Research Methods in Press Content with Analysis in Mass Communication* (p. 490). Tehran: Faculty of Communication Sciences, University of Tehran. (In Persian)
- Motamed-Nejad, K. (2007). *Communication Law* (p. 459). Tehran: Media Studies and Planning Office. (In Persian)
- Norris, P. (Ed.). (2008). *The role of the free press in promoting democratization, good governance, and human development*. Harvard University.
- Paletz, D. (2013). *Political Communication in Action: Governments, Institutions, Movements, and Audiences* (Translator: M. Shafaghti; 2nd Edition). Tehran: Soroush Publications. (In Persian)
- Sadati, S. N. (2010). *Explaining the Supervisory Role of the Media with Emphasis on National Media*. Cultural and Communication Studies Quarterly, 19, 187–217. (In Persian)
- Siebert, F. T., Peterson, T. B., & Schramm, W. (1956). *Four theories of the press*. University of Illinois Press.
- Stapenhurst, R. (2000). *The Role of the Media in Fighting Corruption* (Translators: Ali Karami, Faramarz Tamjid, and Behzad Mahmoudi). *Evaluation Knowledge*, Vol. 9, (32). (In Persian)
- Transparency International. (2019). *Corruption Perceptions Index 2019*.
- World Press Freedom Index. (2019). *World Press Freedom Index Report*.
- You, J.-S., & Khagram, S. (2005). A comparative study of inequality and corruption. *American Sociological Review*, 70(1), 136–157

مقاله پژوهشی

اقتصاد سیاسی ارتباطات و راهکار کاهش فساد اقتصادی در ایران

ابوتراب طالبی^۱، فرشاد مؤمنی^۲، اسماعیل شجاعی^۳

تاریخ دریافت: ۰۲/۵/۴، تاریخ تایید: ۰۳/۳/۷

چکیده

هدف این مقاله، تبیین رابطه میان فساد اقتصادی و آزادی رسانه‌ها و ارائه راهکارهایی برای کاهش و کنترل فساد اقتصادی در چارچوب نظری اقتصاد سیاسی ارتباطات است. با توجه به هدف و ماهیت پژوهش، از روش پژوهش کمی استفاده شده است. جامعه آماری تحقیق شامل ۳۰ کشور است که بر اساس شاخص جهانی ادراک فساد و شاخص جهانی آزادی رسانه‌ها، در بازه زمانی هشت‌ساله ۲۰۱۲ تا ۲۰۱۹ انتخاب شده‌اند. گردآوری داده‌ها به صورت توصیفی و در قالب یک پژوهش همبستگی انجام شده و تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از روش رگرسیون و مدل پنل دیتا صورت گرفته است. نتایج پژوهش نشان می‌دهد فرضیه تحقیق مبنی بر وجود تأثیر معنادار و معکوس آزادی رسانه‌ها بر میزان فساد اقتصادی در کشورهای مورد بررسی تأیید می‌شود. یافته‌ها حاکی از آن است که با تکیه بر نقش نظارتی رسانه‌ها در چارچوب اقتصاد سیاسی ارتباطات و با در نظر گرفتن نظام رسانه‌ای حاکم بر هر کشور، می‌توان وضعیت فساد اقتصادی را به طور دقیق‌تری تحلیل و تبیین کرد. در مجموع، نتایج این پژوهش تأکید می‌کند که برنامه‌ها و سیاست‌های مبارزه با فساد اقتصادی، بدون توجه به نقش و تأثیر فعالیت آزاد رسانه‌ها و بدون در نظر گرفتن ویژگی‌های نظام رسانه‌ای کشورها، از اثربخشی و کارآمدی لازم برخوردار نخواهند بود.

کلیدواژه‌ها: فساد اقتصادی، شاخص ادراک فساد، شاخص آزادی رسانه‌ها، نقش نظارتی رسانه‌ها، اقتصاد سیاسی ارتباطات

^۱ عضو هیأت علمی و دانشیار دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه علامه طباطبایی، تهران، ایران

Tatalebi@yahoo.com

^۲ عضو هیأت علمی و استاد تمام دانشکده اقتصاد دانشگاه علامه طباطبایی، تهران، ایران

farshad.momeni@gmail.com

^۳ دکتری ارتباطات دانشگاه علامه طباطبایی، تهیه‌کننده تلویزیونی، تهران، ایران (نویسنده مسئول)

shojaei.eptv@gmail.com

برای تحلیل چگونگی تأثیر رسانه‌ها در کاهش و کنترل فساد اقتصادی، باید گفت با توجه به شرایط حاکم بر ساختار مدیریت سیاسی کشور، به نظر می‌رسد استفاده از ظرفیت رسانه‌ها به‌عنوان یک راهکار عملی برای کاهش و کنترل فساد اقتصادی، آن‌گونه که شایسته است، موردتوجه قرار نگرفته است. چراکه برای مقابله با فساد، تقویت نقش نظارتی رسانه‌ها امری ضروری است؛ اما تحقق این نقش تا حد زیادی به میزان آزادی رسانه‌ها وابسته است و در صورت فقدان آزادی، در عمل کارکرد نظارتی رسانه‌ها نیز به حداقل کاهش می‌یابد. از این‌رو، تمرکز اصلی این پژوهش بر این نکته معطوف شده است که نقش و تأثیر آزادی رسانه‌ها در کاهش و کنترل فساد اقتصادی چگونه است؛ به‌ویژه آنکه فساد اقتصادی طی دو دهه گذشته رشد چشمگیری در ایران داشته است (شفافیت بین‌الملل، ۲۰۱۹) و هم‌زمان، بر اساس شاخص جهانی آزادی رسانه‌ها، تلاش حاکمیت در ایران برای محدود کردن فعالیت آزاد رسانه‌ها در طول این دو دهه پررنگ‌تر شده است (گزارشگران بدون مرز، ۲۰۱۹). بر همین اساس، در این پژوهش تلاش شده است با بهره‌گیری از رویکردی بین‌رشته‌ای، حوزه مطالعات فساد اقتصادی موردتوجه قرار گیرد. در این چارچوب، استفاده از نهاد رسانه برای کاهش و کنترل پدیده‌ای پیچیده و گسترده همچون فساد اقتصادی، مبتنی بر روش علمی و متناسب با داده‌های جامعه جهانی، می‌تواند نتایج این تحقیق را برای پژوهشگران حوزه مطالعات فساد اقتصادی و متخصصان مطالعات رسانه، ارزشمند و قابل استناد سازد. در این پژوهش، تلاش بر آن است که با استناد به رابطه میان «شاخص جهانی ادراک فساد»^۱ (CPI) و «شاخص جهانی آزادی رسانه‌ها»^۲ (RSF) در ۳۰ کشور جهان و با اتکا به چارچوب نظری اقتصاد سیاسی ارتباطات، نظام رسانه‌ای حاکم مبتنی بر ساختار اقتصادی و سیاسی کشورها در فرآیند مبارزه با فساد تبیین شود و الگویی برای بهره‌گیری از قدرت رسانه‌ها در حل یک معضل اجتماعی، اقتصادی و سیاسی ارائه گردد. افزون بر این، چنین تلاش بین‌رشته‌ای می‌تواند گامی در جهت جبران کمبود پژوهش‌های کاربردی و بین‌رشته‌ای در حوزه مطالعات فساد اقتصادی تلقی شود و رویکردی مؤثر در به‌کارگیری قدرت و نفوذ رسانه‌ها در جامعه به شمار آید.

^۱- Corruption Perceptions Index (CPI)

^۲- World Press Freedom Index (RSF)

پیشینه و مبانی نظری پژوهش

توجه به نقش نظارتی رسانه‌ها در زمینه فساد اقتصادی، در چارچوب اقتصاد سیاسی ارتباطات، نخستین بار در دهه ۱۹۷۰ میلادی به‌طور جدی مورد توجه قرار گرفت. در این زمینه می‌توان به گزارش دیوید برنهام^۱ با عنوان نقش رسانه‌ها در کنترل فساد اشاره کرد که توسط مرکز دادگستری کیفری آمریکا در سال ۱۹۷۷ منتشر شد. این پژوهش به‌صورت عینی نشان می‌دهد که تلاش‌های مستمر و مؤثر برای کنترل فساد، تقریباً همواره به یک محرک خارجی نیاز داشته‌اند؛ محرکی که در اغلب موارد از سوی یک روزنامه ایجاد شده است (برنهام، ۱۹۷۷). این روند در دو دهه بعدی نیز تداوم یافت؛ به‌گونه‌ای که ریک استاپن هورست^۲ در سال ۲۰۰۰، در مقاله‌ای با عنوان نقش رسانه‌ها در مقابله با فساد اقتصادی تأکید می‌کند که رسانه‌های آزاد، مستقل و سخت‌گیر می‌توانند نقش مهمی در پیشگیری از فساد ایفا کنند. وی بر این نکته تأکید دارد که رسانه‌ها نه تنها آگاهی عمومی درباره فساد، دلایل، پیامدها و راه‌حل‌های احتمالی آن را افزایش می‌دهند، بلکه با بررسی و گزارش موارد بروز فساد، مانع از شکل‌گیری و گسترش آن می‌شوند (استاپن هورست، ۲۰۰۰). در پژوهش‌های بعدی، محققان ضمن توجه به رابطه میان فساد اقتصادی و نقش افشاگرانه رسانه‌ها، به بررسی میزان اثرگذاری رسانه‌ها در کشورهای مختلف به‌عنوان موضوع مطالعه پرداختند. در این زمینه می‌توان به پژوهش داستین آر. دنیلز^۳ با عنوان آزادی رسانه به‌مثابه رهایی از فساد اشاره کرد که در سال ۲۰۱۱ در دانشگاه ایالتی فلوریدا انجام شده است. در این مطالعه، از طریق تحلیل رگرسیون نشان داده شده است که رسانه‌ها در واقع دارای یک رابطه غیرخطی و بسیار قوی با فساد هستند و با تکیه بر نوآوری در ابزارهای اندازه‌گیری و وجود شواهد تجربی قوی، بر این نکته تأکید می‌شود که آزادی رسانه‌ها بخش مهمی از تلاش‌های ضدفساد به شمار می‌آید (دنیلز، ۲۰۱۱). علاوه بر این، در مقاله‌ای که «گرکه»^۴؛ «وربا»^۵؛ «میناتی فریرا»^۶، در سال ۲۰۱۷ در مجله مدیریت دولتی برزیل درباره تأثیر فساد بر رسانه‌ها منتشر کردند، اخبار مربوط به فساد در برزیل مورد بررسی قرار گرفته است. در

¹ - David Burnham

² - Rick, Stephen Hurst

³ -Dustin R. Daniels

⁴ - Germano Gehrke

⁵ - José Alonso Borba

⁶ - Denize Demarche Minatti Ferreira

این پژوهش، مطالب منتشرشده در هفته‌نامه پرتیاز^۱ «ویجا» در قالب یک تحلیل مقایسه‌ای با مجلات اشپیگل (آلمان)، اکونومیست (بریتانیا)، نوول آبزور (فرانسه) و تایم (ایالات‌متحده آمریکا) مقایسه شده است. نتایج این مطالعه تا حدی نشان می‌دهد که میزان فساد که تاکنون افشا شده است، احتمال دارد بسیار کمتر از میزان واقعی آن باشد و همانند استعاره کلاسیک «کوه یخ»، آنچه قابل‌مشاهده است تنها بخش کوچکی از واقعیتی است که در زیر سطح پنهان مانده است (گرکه، بوربا و میناتی فریرا، ۲۰۱۷).

از سوی دیگر، با گسترش شبکه‌های اجتماعی و رسانه‌های اینترنتی در دهه دوم قرن بیست‌ویکم، موضوع مبارزه با فساد آن‌چنان که انتظار می‌رفت، در این شبکه‌ها موردتوجه قرار نگرفته است. نتایج پژوهشی که «آنتونوا»^۲ و همکارانش در مقاله‌ای منتشرشده در مجله «اسپاسیوس»^۳ روسیه در سال ۲۰۱۷ ارائه کرده‌اند، نشان می‌دهد که اگرچه در شبکه‌های اجتماعی به‌طور منظم داده‌هایی از نتایج نظرسنجی‌ها درباره فساد منتشر می‌شود، اما این شبکه‌ها به‌عنوان ابزاری مؤثر برای تأثیرگذاری در شکل‌گیری تبلیغات ضدفساد مورداستفاده قرار نمی‌گیرند و میزان اثربخشی واکنش‌ها نسبت به مقامات در مبارزه با فساد در شبکه‌های اجتماعی، به‌طور کافی روشن نشده است (فرولوف و همکاران، ۲۰۱۷). باین‌حال، توجه به روزنامه‌نگاری تحقیقی به‌عنوان یکی از مؤلفه‌های مهم ایفای نقش رسانه‌ها در مقابله با فساد، حائز اهمیت است. «فرانس چین»^۴ و همکارانش در مقاله‌ای که در سال ۲۰۱۸ در وب‌سایت «سازمان همکاری و توسعه اقتصادی»^۵ منتشر شده، بر این نکته تأکید می‌کنند که رسانه‌ها و روزنامه‌نگاری تحقیقی نقش مهمی در افشای اتهامات فساد و مبارزه با مصونیت از مجازات ایفا می‌کنند و گزارش‌های رسانه‌ای، منبعی ضروری - هرچند کمتر مورداستفاده - برای کشف پرونده‌های فساد به شمار می‌آیند (فرانس چین و همکاران، ۲۰۱۸). علاوه بر این «آیمو برونٹی»^۶، «بناتریس ودر»^۷ نیز در مقاله‌ای با عنوان *مطبوعات آزاد خبر بدی برای فساد است* نشان دادند که آزادی مطبوعات به‌طور معناداری با سطح پایین‌تر فساد اقتصادی مرتبط است

¹ - Veja

² - Antonova

³ - Spasius

⁴ - France Chain

⁵ - OECD

⁶ - Aymo Brunetti

⁷ - Beatrice Weder

(برونتی و ودر، ۲۰۰۳). همچنین «آلیشیا ادسر^۱، کارلز بوکس^۲، مارک پین^۳» در مقاله‌ای با عنوان *پاسخگویی سیاسی و کیفیت حکومت*، بر نقش رسانه‌های آزاد در تقویت پاسخگویی سیاسی و کاهش فساد در نظام‌های سیاسی مختلف تأکید کرده‌اند (ادسرا، بوکس و پین، ۲۰۰۳). با این حال، باید توجه داشت که اغلب این پژوهش‌ها در کشورهایی با سطح متوسط تا بالای آزادی رسانه انجام شده‌اند و تعمیم نتایج آن‌ها به کشورهای در حال توسعه با محدودیت‌هایی روبه‌رو است.

بعلاوه، در پژوهش‌های داخلی، با توجه به دولتی بودن و تسلط نظام حکمرانی بر رادیو و تلویزیون در ایران طی سه دهه پس از انقلاب، کمتر به نقش نظارتی رسانه‌ها به‌طور مستقیم توجه و تأکید شده است؛ اما از دهه ۱۳۹۰ این موضوع به تدریج مورد توجه بیشتری قرار گرفته است. در این زمینه، ساداتی در پژوهشی به تبیین نقش نظارتی رسانه‌ها با تأکید بر نقش رسانه ملی پرداخته است. بر اساس یافته‌های این پژوهش، مهم‌ترین موانع رسانه ملی در ایفای نقش نظارتی، پررنگ بودن خطوط قرمز حاکمیتی، فقدان نیروهای متخصص و نبود خودباوری و استقلال رسانه در انجام این نقش عنوان شده است (ساداتی، ۱۳۸۹، صص. ۲۱۷-۱۸۷). همچنین حسن گیوریان در مقاله‌ای به بررسی نقش و تأثیر رسانه‌های جمعی در کنترل فساد اداری در سازمان‌های دولتی پرداخته و سه مؤلفه شفافیت، سرعت و استقلال در ارائه اخبار و گزارش‌ها را مورد توجه قرار داده است. یافته‌های این تحقیق نشان می‌دهد که رسانه‌ها، به‌عنوان نهادهایی اثرگذار، با اقداماتی شفاف و سریع و با حفظ استقلال خود، می‌توانند نقش مؤثری در خشکاندن ریشه‌های فساد اداری در ادارات و سازمان‌های دولتی ایفا کنند (گیوریان، ۱۳۹۱، صص. ۱۴۰-۱۳۳). علاوه بر این، در پژوهشی با عنوان *جایگاه رسانه‌های جمعی در سیاست‌گذاری مبارزه با فساد*، آرائی و نجف‌پور تأکید می‌کنند که آزادی مطبوعات و مردم‌سالاری در چارچوب نظام ملی درستکاری، این تضمین را فراهم می‌آورد که فساد در صورت وقوع پنهان نماند و این افشاگری‌ها بتواند از رشد و گسترش فساد جلوگیری کند (آرائی، نجف‌پور، ۱۳۹۱، صص. ۱۰۱-۷۹). در مجموع، مرور پژوهش‌های داخلی و خارجی نشان می‌دهد که اگرچه تأثیر رسانه‌ها بر فساد اقتصادی مورد تأیید قرار گرفته است، اما شدت و جهت این تأثیر به ساختار سیاسی و میزان آزادی رسانه‌ها وابسته است. نکته مهم دیگری که در پژوهش‌های مختلف بر آن

¹ - Alicia Adserà

² - Carles Boix

³ - Mark Payne

تأکید شده، ضعف یا فقدان «نظارت اجتماعی»^۱ در امور کشور به‌عنوان یکی از مهم‌ترین دلایل گسترش فساد اقتصادی است (عشایری، جهان‌پرور، ۱۴۰۲، صص. ۴۱۲-۳۷۵). نظارت اجتماعی در اصل به توانایی جامعه برای تنظیم مناسبات و اعمال کنترل از طریق نهادهای درون‌زا اشاره دارد (موریس، ۱۹۷۵، صص. ۸۱-۸۲). به‌طور معمول، نظارت اجتماعی از طریق دو نهاد اصلی تحقق می‌یابد: نخست، نهادهای مدنی گسترده و قدرتمند و دوم، رسانه‌های آزاد و مستقل. از این‌رو، رسانه‌ها از جمله نهادهایی هستند که از امکان نظارت گسترده بر جامعه برخوردارند و در هر جامعه‌ای همچون چشم و گوش جامعه عمل می‌کنند و رفتار نهادهای دولتی و خصوصی را پایش می‌نمایند (پالتز، ۱۳۹۲، ص. ۲۵۲).

در ایران نیز، به دلیل فقدان احزاب قوی و فراگیر و نبود نهادهای صنفی قدرتمند و مستقل، رسانه‌ها به‌عنوان رکن اساسی نهادهای مدنی، ناگزیر باید نقش پررنگ‌تری در نظارت اجتماعی بر عهده گیرند (خانیک، ۱۳۹۷، صص. ۳۲-۳۳). البته در این پژوهش، نظارت اجتماعی به معنای ظرفیت جامعه برای کنترل و پاسخ‌گو کردن نهادهای قدرت از طریق ابزارهایی چون رسانه‌ها، افکار عمومی و نهادهای مدنی تعریف می‌شود. برخی اندیشمندان، از جمله «بری بوزان»^۲ که مسائل جهان سوم را مورد مطالعه قرار داده‌اند، معتقدند مانع اصلی در تحقق نیافتن نقش نظارتی رسانه‌ها و دستیابی به نتایج مثبت این کارکرد، در آن است که بسیاری از این کشورها تلقی درستی از مفهوم امنیت ملی ندارند و ثبات سیاسی را در تقویت نیروهای امنیتی و محدود کردن جامعه مدنی، رسانه‌ها و منتقدان حکومت جست‌وجو می‌کنند. حال آنکه با توجه به شرایط نوین جهانی، توسعه ارتباطات و جهانی‌شدن رسانه‌ها، روشن است که امنیت و ثبات سیاسی از مسیر محدودسازی فعالیت آزاد رسانه‌ها حاصل نمی‌شود (بوزان، ۱۹۸۳، صص. ۹۳-۸۹). شواهد تجربی و سیر تحولات تاریخی نیز نشان داده است که در نظام‌های غیر دموکراتیک، در صورتی که رسانه‌ها ابزار قدرت‌های حاکم نباشند، با چالش‌های جدی در فعالیت‌های خود مواجه می‌شوند و مسیر دشواری برای گسترش فعالیت‌هایشان پیش رو دارند (معمدنزاد، ۱۳۵۶، صص. ۴۳-۴۵)؛ بنابراین، برای شناخت ابعاد و میزان گستردگی و تأثیرگذاری رسانه‌ها در هر کشور، به‌ویژه در زمینه چگونگی و میدان عمل رسانه‌ها برای ایفای نقش نظارتی، مطالعه تاریخی نظام سیاسی آن کشور امری ضروری است تا مشخص شود نگرش حاکمیت نسبت به رسانه‌ها چیست و چه جایگاهی برای ایفای نقش نظارتی

^۱ - Social control

^۲ - Barry Gordon Buzan

آن‌ها قائل است (افتخاری، ۱۳۷۹، ص. ۱۴۲). در نتیجه، برای تحلیل دقیق‌تر این تفاوت‌ها، نظریه نظام‌های رسانه‌ای می‌تواند چارچوبی مناسب برای تبیین نقش نظارتی رسانه‌ها در ساختارهای مختلف حکمرانی فراهم آورد. بر این اساس، اندیشمندان ارتباطات و مطالعات رسانه، برای تبیین نقش نظارتی رسانه‌ها با توجه به سیر تاریخی شکل‌گیری مطبوعات و رسانه‌ها، از مفهوم «نظام رسانه‌ها»^۱ بهره می‌گیرند تا بتوانند این نقش را به‌درستی توضیح دهند. در این چارچوب نظری، ادموند برک، فیلسوف و سیاستمدار محافظه‌کار انگلیسی، با تأکید بر نقش نظارتی و دیده‌بانی رسانه‌ها در دفاع از منافع عمومی و اصلاح رویه‌های نادرست در نظام‌های حکمرانی، رسانه‌ها را «رکن چهارم دموکراسی»^۲ نامیده است. بر اساس این نگرش، رسانه‌ها در نظام‌های مردم‌سالار در کنار قوای مقننه، مجریه و قضائیه قرار می‌گیرند (معمدنژاد، ۱۳۸۶، ص. ۴۵۹).

با این حال، شواهد تجربی نشان می‌دهد که ساختار قدرت سیاسی، نظام حقوقی مرتبط با حقوق و تکالیف انسانی و سازوکارهای فعالیت اقتصادی و تنظیم بازار، تأثیر مستقیمی بر نحوه فعالیت رسانه‌ها و نظام کنترل و مدیریت آن‌ها دارد. به‌گونه‌ای که نظام‌های سیاسی اقتدارگرا و تمامیت‌خواه نظام رسانه‌ای را تجویز می‌کنند که در آن رسانه‌ها تابع دولت و ابزاری برای اعمال قدرت هستند (مهدی‌زاده، ۱۳۹۱، صص. ۸۶-۸۵). در همین زمینه، یکی از طبقه‌بندی‌های مشهور نظام‌های رسانه‌ای، تقسیم‌بندی سیبرت^۳، پیترسون^۴ و شرام^۵ است که در سال ۱۹۵۶ ارائه شد. آنان نظام‌های مطبوعاتی را به چهار دسته اقتدارگرا، آزادی‌گرا، مسئولیت‌گرای اجتماعی و تمامیت‌خواه شوروی تقسیم کردند. بر اساس این نظریه، در نظام رسانه‌ای اقتدارگرا، رسانه‌ها ابزارهایی در دست قدرت حاکم‌اند که باید در راستای منافع حکومت و تحت هدایت و کنترل آن فعالیت کنند. در مقابل، در نظام آزادی‌گرا، نظارت فرادولتی رسانه‌ها بر عملکرد حکومت اعمال می‌شود و رسانه‌ها موظف‌اند از سوءاستفاده کارگزاران دولتی از قدرت جلوگیری کنند؛ امری که مستلزم فقدان هرگونه سلطه و کنترل دولتی بر فعالیت رسانه‌هاست (سیبرت، پیترسون و شرام، ۱۹۵۶، صص. ۵۴-۵۲). سیر تحولات تاریخی نشان می‌دهد که در میان نظام‌های مدیریت و مالکیت رسانه‌ها، نظام اقتدارگرا از نظر تاریخی طولانی‌ترین و از نظر

¹ - The media system

² -Fourth Estate of Democracy

³ - F. Siebert

⁴ - T.Peterson

⁵ - W. Schramm

جغرافیایی گسترده‌ترین نظام بوده است، چراکه رسانه‌ها در این چارچوب به‌عنوان ابزارهای اجتماعی موظف به تبعیت از قدرت حاکم و حمایت از آن در چارچوب سیاست‌های حکمرانی هستند. این الگو همچنان در نظام‌های غیر دموکراتیک تداوم دارد و در آن‌ها کمترین فرصت برای اطلاع‌رسانی آزاد، مستقل و ایفای نقش نظارتی رسانه‌ها به‌عنوان نهادی مستقل از حکومت فراهم می‌شود؛ بنابراین، در چارچوب نظریه نظام‌های رسانه‌ای، برای درک و سنجش امکان ایفای نقش نظارتی رسانه‌ها، شناخت وضعیت آزادی رسانه‌ها در کشورهای مختلف جهان ضروری است. بر همین اساس، در این پژوهش به شاخص بین‌المللی آزادی رسانه‌ها (RSF) که توسط سازمان گزارشگران بدون مرز ارائه می‌شود، به‌عنوان معیاری برای سنجش ظرفیت نظارتی رسانه‌ها استناد شده است. در نتیجه، بررسی رابطه میان شاخص آزادی رسانه‌ها و شاخص جهانی ادراک فساد (CPI) در ۳۰ کشور جهان از حیث میزان فساد اقتصادی، خلأ پژوهشی‌ای بوده است که در این تحقیق تلاش شده به آن پاسخ داده شود و فرضیه پژوهش نیز بر همین مبنا تدوین شده است.

در مجموع می‌توان گفت ارتباط میان آزادی رسانه‌ها، شفافیت و فساد اقتصادی از طریق سازوکار نظارت اجتماعی شکل می‌گیرد. آزادی رسانه‌ها امکان تولید گزارش‌های تحقیقی و انتقادی را فراهم می‌آورد و این گزارش‌ها با افزایش شفافیت و پاسخ‌گویی نهادهای قدرت، زمینه کاهش فساد اقتصادی را ایجاد می‌کنند. این سه عامل در قالب یک چرخه پویای اثرگذاری، یکدیگر را تقویت کرده و می‌توانند به تحول در ساختارهای حکمرانی منجر شوند. از این‌رو، پژوهش حاضر بر سه مبنای نظری اصلی استوار است. نخست، آزادی رسانه‌ها و توسعه دموکراسی: مطالعات پیشین نشان داده‌اند که آزادی رسانه‌ها نقش مهمی در تقویت فرآیندهای دموکراتیک و ارتقای کیفیت حکمرانی ایفا می‌کند. از منظر اقتصاد سیاسی ارتباطات، رسانه‌ها ابزار شکل‌دهی و پشتیبانی از ساختارهای قدرت هستند و میزان آزادی آن‌ها تأثیر مستقیمی بر کارآمدی دموکراسی دارد. «وینسنت مسکو»^۱ تأکید می‌کند که بدون آزادی رسانه‌ای، امکان نظارت مؤثر بر حکومت و جریان‌های اقتصادی به‌شدت محدود می‌شود (مسکو، ۲۰۰۹، ص. ۷۸). دوم، نقش رسانه‌ها در شفافیت و پاسخ‌گویی: بر اساس چارچوب نظری «مدل پروپاگاندا»^۲ هرمان^۳ و چامسکی^۴ بر این باورند که رسانه‌ها نه تنها ابزار اطلاع‌رسانی، بلکه ابزار شکل‌دهی و کنترل گفتمان سیاسی و

^۱ Vincent Mosco

^۲ - "Propaganda Model"

^۳ - Edward S. Herman

^۴ - Avram Noam Chomsky

اقتصادی هستند. از این منظر، رسانه‌ها می‌توانند با تقویت شفافیت و پاسخ‌گویی، نقش مهمی در کنترل فساد اقتصادی ایفا کنند. این دیدگاه اهمیت تحلیل ساختارهای قدرت در رسانه‌ها و تأثیر آن‌ها بر شکل‌دهی افکار عمومی را، به‌ویژه در نظام‌هایی با پیوندهای عمیق اقتصادی و سیاسی، برجسته می‌سازد (هرمان، چامسکی، ۲۰۰۲، ص. ۱۹). سوم، ارتباط رسانه و فساد اقتصادی: نظریه‌های اقتصاد سیاسی ارتباطات نشان می‌دهند که رسانه‌ها و ساختارهای اقتصادی حاکم بر آن‌ها بر میزان فساد اقتصادی تأثیرگذارند. «نوریس»^۱ معتقد است که رسانه‌ها، از طریق ایجاد شفافیت و تقویت کنترل اجتماعی، می‌توانند به کاهش فساد کمک کنند، مشروط بر آنکه از آزادی و استقلال کافی برخوردار باشند (نوریس، ۲۰۰۸، ص. ۵۶). این دیدگاه بر رابطه دوسویه میان رسانه و فساد تأکید دارد و نشان می‌دهد که کیفیت نظام رسانه‌ای نقش کلیدی در شکل‌دهی به محیطی سالم در عرصه‌های اقتصادی و سیاسی ایفا می‌کند. بر این اساس، در مدل تجربی پژوهش، شاخص جهانی آزادی رسانه‌ها (RSF) به‌عنوان نماینده ظرفیت نظارتی رسانه‌ها و شاخص جهانی ادراک فساد (CPI) به‌عنوان نماینده میزان شفافیت و سلامت اقتصادی کشورها در نظر گرفته شده است. در نتیجه، مدل نظری پژوهش با اتکا به ادبیات «اقتصاد سیاسی ارتباطات»، به تبیین نقش نظارتی رسانه‌ها در کاهش فساد اقتصادی می‌پردازد. بر مبنای این چارچوب نظری، فرضیه پژوهش بر این اساس استوار است که افزایش آزادی رسانه‌ها، از طریق تقویت نقش نظارتی، موجب افزایش شفافیت اقتصادی و کاهش سطح فساد در نظام‌های اقتصادی می‌شود.

فرضیه پژوهش

بر اساس مبانی نظری مطرح‌شده در این مقاله، می‌توان گفت نظام رسانه‌ای هر کشور متأثر از نظام سیاسی حاکم بر آن است و آزادی رسانه‌ها برای ایفای نقش نظارتی، به‌طور کامل تحت تأثیر شرایط و ویژگی‌های نظام سیاسی هر کشور قرار دارد. از سوی دیگر، پدیده فساد اقتصادی که به‌عنوان معضلی مهم در ابعاد اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی مطرح است، نیازمند راهکارهایی متناسب با ماهیت پیچیده خود است که یکی از مهم‌ترین آن‌ها، ایفای نقش نظارتی رسانه‌هاست. این نقش نظارتی نیز به‌طور مستقیم به وضعیت آزادی رسانه‌ها وابسته است. بر این اساس، برای بررسی نقش آزادی رسانه‌ها در ارتباط با فساد اقتصادی، این پژوهش فرض می‌گیرد که آزادی رسانه‌ها در کاهش فساد اقتصادی نقش مؤثری دارد. به‌منظور سنجش این فرضیه، به

^۱ - Pippa Norris, is a British American political scientist (1953)

دو شاخص معتبر بین‌المللی استناد می‌شود: نخست، شاخص بین‌المللی آزادی رسانه‌ها (RSF) و دوم، شاخص بین‌المللی ادراک فساد (CPI) در این چارچوب، رابطه میان این دو شاخص مورد مطالعه قرار می‌گیرد؛ بنابراین، فقدان آزادی رسانه‌ها به منزله تضعیف نقش نظارتی رسانه‌ها و در نتیجه افزایش فساد اقتصادی فرض می‌شود.

فرضیه صفر: (H0) : بین آزادی رسانه‌ها و فساد اقتصادی در کشورهای منتخب، رابطه معناداری وجود ندارد.

فرضیه یک: (H1) : بین آزادی رسانه‌ها و فساد اقتصادی در کشورهای منتخب، رابطه معنادار و معکوس وجود دارد.

بر این اساس، مبنای نظری پژوهش چنین است که در صورت رد فرضیه صفر، می‌توان به‌طور موقت اثر معکوس آزادی رسانه‌ها بر فساد اقتصادی را پذیرفت. در این صورت، این امکان فراهم می‌شود که پدیده فساد اقتصادی در ایران در چارچوب اقتصاد سیاسی ارتباطات و مبتنی بر نظریه نظام‌های رسانه‌ای مورد تحلیل و بررسی قرار گیرد.

روش تحقیق^۱

پژوهش حاضر در چارچوب روش پژوهش کمی^۲ مبتنی بر روش تحقیق توصیفی^۳ و در قالب پژوهش همبستگی^۴ ساماندهی شده است. از آنجا که هدف پژوهش، پیش‌بینی متغیر وابسته با توجه به تغییرات متغیرهای مستقل است، برای بررسی رابطه میان آزادی رسانه‌ها و فساد اقتصادی در کشورهای منتخب، از مدل پنل دیتا^۵ استفاده شده است. تحلیل داده‌ها از طریق تحلیل رگرسیون^۶ انجام گرفته و در نهایت، بر اساس نتایج به‌دست‌آمده از تحلیل‌های کمی و با اتکا به مبانی نظری و روش‌شناسی پژوهش، یافته‌های تحقیق مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته است.

جامعه آماری و روش نمونه‌گیری

جامعه آماری: جامعه آماری این پژوهش شامل تمامی کشورهای جهان است که برای آن‌ها شاخص ادراک فساد (CPI) و شاخص آزادی رسانه‌ها (RSF) در دوره زمانی ۲۰۱۲ تا ۲۰۱۹

¹ - Research Method

² - Quantitative research

³ - Descriptive research method

⁴ - Correlational study

⁵ - Panel Data

⁶ -Regression Analysis

توسط نهادهای معتبر بین‌المللی منتشر شده است. شاخص آزادی رسانه‌ها توسط نهاد «گزارشگران بدون مرز» مستقر در پاریس ارائه می‌شود. بر این اساس، حدود ۱۸۷ کشور واجد شرایط ورود به جامعه آماری این پژوهش محسوب می‌شوند.

نمونه آماری و روش نمونه‌گیری: به منظور افزایش دقت تحلیل و امکان مقایسه نظام‌مند کشورها، از میان جامعه آماری و با استفاده از روش نمونه‌گیری هدفمند^۱، تعداد ۳۰ کشور انتخاب شد. این کشورها بر اساس میزان فساد اقتصادی، مطابق شاخص ادراک فساد (CPI)، به سه گروه طبقه‌بندی شدند. بدین منظور، ۱۰ کشور از میان کشورهایی با بالاترین سطح فساد اقتصادی، ۱۰ کشور از میانه این شاخص و ۱۰ کشور از کشورهایی با پایین‌ترین سطح فساد اقتصادی انتخاب شدند. سپس وضعیت آزادی رسانه‌ها در این کشورها، در دوره‌های زمانی موردنظر، بر اساس شاخص آزادی رسانه‌ها متعلق به نهاد بین‌المللی گزارشگران بدون مرز (RSF) بررسی شد.

روش نمونه‌گیری در بخش کمی پژوهش، مبتنی بر نمونه‌گیری سیستماتیک^۲ و بر اساس داده‌های موجود کشورهای منتخب انجام شده است. در نهایت، کشورهای موردبررسی بر اساس دسترسی و کیفیت داده‌های منتشرشده، به شرح زیر دسته‌بندی شدند:

کشورهای با فساد اقتصادی کم: دانمارک، فنلاند، سوئد، سوئیس، نروژ، فرانسه، انگلستان، ایالات متحده آمریکا، آلمان، ژاپن.

کشورهای با فساد اقتصادی متوسط: کره جنوبی، چین، هند، روسیه، برزیل، ترکیه، آرژانتین، اندونزی، شیلی، مالزی.

کشورهای با فساد اقتصادی زیاد: سودان، کره شمالی، عربستان سعودی، ویتنام، ترکمنستان، مصر، روسیه سفید، قزاقستان، نیجریه، ایران.

معرفی الگوی پژوهش کمی: با توجه به فرضیه پژوهش مبنی بر تأثیرگذاری آزادی رسانه‌ها بر فساد اقتصادی، فرم تابع زیر برای هر یک از گروه‌های معرفی‌شده موردبررسی قرار گرفته است. متغیرهای این تابع عبارت‌اند از:

$$CPI_{it} = \alpha_0 + \alpha_1 PFI_{it} + \alpha_2 GDP_{it} + \alpha_3 Poverty_{it} + \alpha_4 ID_{it} + \varepsilon_{it}$$

^۱ - Purposeful Sampling

^۲ - Systematic sampling

CPI_{it} : شاخص ادراک فساد^۱

PFI_{it} : شاخص آزادی مطبوعات^۲

GDP_{it} : تولید ناخالص ملی^۳

$Poverty_{it}$: شاخص فقر^۴ که با استفاده از لگاریتم متوسط درآمد دهک پایین درآمدی

کشورها سنجیده می‌شود.

ID_{it} : شاخص توزیع درآمد^۵ که با استفاده از ضریب جینی^۶ سنجیده می‌شود.

انتخاب متغیرهای پژوهش بر مبنای مبانی نظری و مطالعات پیشین در حوزه اقتصاد سیاسی ارتباطات و فساد اقتصادی صورت گرفته است. از آنجاکه هدف اصلی پژوهش، بررسی اثر آزادی رسانه‌ها بر سطح فساد اقتصادی است، در مدل پژوهش، علاوه بر متغیر اصلی شاخص آزادی رسانه‌ها (PFI)، برخی متغیرهای ساختاری و کنترلی نیز وارد تابع شده‌اند تا تحلیل جامع‌تر و دقیق‌تری به دست آید. یکی از این متغیرها شاخص فقر است؛ زیرا فقر موجب کاهش قدرت مطالبه‌گری شهروندان و افزایش آسیب‌پذیری گروه‌های اجتماعی در برابر پدیده‌هایی همچون رشوه‌خواری و رانت‌جویی می‌شود (گوپتا، داوودی و آلونسو، ۲۰۰۲، صص. ۲۳-۴۵). متغیر دیگر، شاخص توزیع درآمد است؛ چراکه مطالعات نشان می‌دهد نابرابری بالای درآمدی، هم از منظر نظری و هم از منظر تجربی، با افزایش فساد اقتصادی ارتباط معناداری دارد (جونگ-سونگ و سانجیو، ۲۰۰۵، صص. ۱۳۶-۱۵۷). در نهایت، سایر متغیرهای کلان اقتصادی مانند نرخ بیکاری یا نرخ تورم نیز می‌توانند در تبیین فساد اقتصادی نقش داشته باشند، اما به دلیل محدودیت در دسترسی به داده‌های معتبر و همسان برای تمامی کشورها در بازه زمانی ۲۰۱۲ تا ۲۰۱۹، این متغیرها وارد مدل نشده‌اند. از سوی دیگر، اثرات آن‌ها تا حدی از طریق شاخص‌های فقر و توزیع درآمد در مدل پوشش داده می‌شود. در خصوص انتخاب مدل خطی نیز باید اشاره کرد که اغلب مطالعات مشابه، از چارچوب خطی برای برآورد رابطه میان آزادی رسانه‌ها و فساد اقتصادی

1 - Corruption Perceptions Index

2 - Press Freedom Index

3 - Gross domestic product

4 - Poverty Index

5 - Income distribution

6 - Gini Coefficient

استفاده کرده‌اند (چودوری، برونٹی و ودر، ۲۰۰۳، صص. ۷۰۳-۷۲۸). با این حال، امکان گسترش مدل به روابط غیرخطی و پیچیده‌تر در پژوهش‌های آتی وجود دارد.

روش تجزیه و تحلیل داده‌ها

تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از روش «داده‌های تابلویی»^۱ انجام شده است. دلیل انتخاب این روش، ماهیت داده‌های پژوهش است که شامل ترکیبی از اطلاعات مقطعی کشورها و داده‌های سری زمانی در بازه زمانی ۲۰۱۲ تا ۲۰۱۹ می‌باشد. بهره‌گیری از داده‌های تابلویی این امکان را فراهم می‌کند که هم تفاوت‌های بین کشورها و هم تغییرات زمانی متغیرها به‌طور هم‌زمان مورد بررسی و تحلیل قرار گیرد. نرم‌افزار مورد استفاده برای تجزیه و تحلیل داده‌ها در این پژوهش، «ای ویوز»^۲ بوده است.

آزمون ریشه واحد پانل برای بررسی پایایی متغیرها: آزمون ریشه واحد یکی از متداول‌ترین آزمون‌ها برای بررسی ایستایی (مانایی) متغیرها در مطالعات اقتصادسنجی است. از آنجاکه عدم مانایی متغیرها می‌تواند منجر به بروز رگرسیون کاذب و تفسیر نادرست نتایج شود، بررسی پایایی داده‌ها پیش از برآورد مدل ضروری است. در پژوهش حاضر، به‌منظور آزمون مانایی متغیرهای تحقیق، از آزمون ریشه واحد «لوین، لین و چو»^۳ استفاده شده است. نتایج این آزمون در جداول مربوطه ارائه شده و مبنای تصمیم‌گیری در خصوص ایستایی متغیرها قرار گرفته است.

جدول ۱: آزمون ریشه واحد پانلی لوین، لین، چو

متغیر	آماره لوین، لین، چو	ارزش احتمال	نتیجه
<i>CPI</i>	۷,۲۶۳	۰,۰۰۰	مانا در سطح
<i>PFI</i>	۱۲,۹۴۳	۰,۰۰۰	مانا در سطح
<i>GDP</i>	۱۰,۵۵۸	۰,۰۰۰	مانا در سطح
<i>Poverty</i>	۹,۵۹۴	۰,۰۰۰	مانا در سطح
<i>ID</i>	۱۳,۶۷۵	۰,۰۰۰	مانا در سطح

^۱ - Panel Data Model

^۲ - EViews

^۳ - Levin, Lin & Chu

همان‌گونه که نتایج آزمون لوین، لین و چو نشان می‌دهد، فرض صفر این آزمون مبنی بر وجود ریشه واحد و عدم مانایی متغیرها، در سطح اطمینان ۹۵ درصد برای تمامی متغیرهای موردبررسی رد شده است؛ بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که کلیه متغیرهای پژوهش در سطح، مانا بوده و استفاده از آن‌ها در برآورد مدل رگرسیونی فاقد مشکل رگرسیون کاذب است.

بررسی فرضیه پژوهش و برآورد مدل: در این بخش، با استفاده از مدل نظری مطرح‌شده

در پژوهش و به‌کارگیری روش رگرسیون داده‌های تابلویی، فرضیه‌های پژوهش مورد آزمون قرار گرفته‌اند. بر اساس نتایج حاصل از آزمون F چاو و آزمون هاسمن، روش مناسب برای برآورد مدل، مدل اثرات تصادفی تشخیص داده شد. از این‌رو، برآورد مدل با استفاده از روش حداقل مربعات تعمیم یافته^۱ (GLS) و در قالب رگرسیون‌های مقطعی وزنی انجام شده است. به‌طور کلی، روش حداقل مربعات تعمیم‌یافته با کنترل ناهمسانی و هم‌بستگی جملات پسماند، امکان برآورد کارآتر ضرایب را فراهم می‌سازد؛ بنابراین می‌توان برای تمامی مقاطع و دوره‌های زمانی، در شرایطی که فروض کلاسیک رگرسیون به‌طور کامل برقرار نیستند، از این روش استفاده کرد.

نتایج برآورد مدل: نتایج برآورد مدل نشان می‌دهد که شاخص آزادی مطبوعات دارای اثر

معنادار و معکوس بر شاخص فساد اقتصادی در سطح اطمینان ۹۵ درصد است؛ به این معنا که افزایش آزادی رسانه‌ها با کاهش سطح فساد اقتصادی همراه می‌شود. همچنین تولید ناخالص داخلی تأثیر معنادار و مستقیم بر شاخص فساد اقتصادی دارد؛ به‌گونه‌ای که با افزایش تولید ناخالص داخلی، میزان فساد اقتصادی افزایش یافته است. بعلاوه شاخص فقر نیز دارای اثر معنادار و مستقیم بر فساد اقتصادی است که نشان می‌دهد افزایش فقر می‌تواند زمینه‌ساز گسترش فساد اقتصادی شود. در ضمن شاخص توزیع درآمد (ضریب جینی) تأثیر معنادار و معکوس بر فساد اقتصادی دارد؛ به این معنا که بهبود توزیع درآمد با کاهش فساد اقتصادی همراه است.

همان‌گونه که در ردیف انتهایی جدول نتایج مشاهده می‌شود، مقدار ضریب تعیین (R^2) برابر با 0/734 به دست آمده است که بیانگر قدرت توضیح‌دهندگی بالای مدل در تبیین تغییرات فساد اقتصادی می‌باشد. همچنین آماره F مربوط به آزمون معناداری کلی مدل، در سطح اطمینان ۹۹ درصد معنادار است که این امر، برازش مناسب مدل و اعتبار نتایج برآورد را تأیید می‌کند. نتایج تخمین مدل با استفاده از مدل اثرات تصادفی در جدول زیر ارائه شده است.

¹ - Generalized Least Square

جدول ۲: نتایج برآورد مدل‌ها

متغیر	ضریب	انحراف معیار	آماره t	ارزش احتمال
PFI	-۰,۴۱۶	۰,۳۴۸	-۵,۸۳۰	۰,۰۰۰
GDP	۰,۶۳۴	۰,۷۶۱	۷,۳۵۴	۰,۰۰۰
Poverty	۰,۵۱۱	۰,۲۵۹	۶,۴۷۲	۰,۰۰۰
ID	-۰,۲۱۷	۰,۸۴۹	-۳,۹۴۲	۰,۰۰۷
R ²	۰,۷۳۴			
آماره F	۹۶,۱۶۲			
ارزش احتمال آماره F	۰,۰۰۰			
آماره دوربین واتسون	۱,۹۴۷			

آزمون‌های صحت برازش مدل‌های تحقیق:

آزمون نرمال بودن پسماندها: یکی از فروض اساسی در مدل‌های رگرسیونی، نرمال بودن توزیع جملات پسماند است. برای بررسی این فرض، از آزمون «جارك-برا»^۱ که یکی از متداول‌ترین آزمون‌ها برای سنجش نرمالیتی توزیع داده‌ها و پسماندها محسوب می‌شود، استفاده شده است. این آزمون بر مبنای دو شاخص چولگی^۲ و کشیدگی^۳ طراحی شده و فرض صفر آن، نرمال بودن توزیع پسماندها است. نتایج آزمون جارك-برا برای پسماندهای مدل در جدول زیر ارائه شده است. همان‌گونه که از نتایج مشخص است، مقدار آماره آزمون در سطح معناداری متعارف قرار داشته و فرض صفر آزمون مبنی بر نرمال بودن پسماندها رد نمی‌شود؛ بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که توزیع جملات پسماند از توزیع نرمال تبعیت می‌کند و از این منظر، مدل برآوردشده از صحت آماری لازم برخوردار است. نرمال بودن پسماندها بیانگر آن است که برآورد ضرایب مدل قابل اعتماد بوده و استنباط‌های آماری حاصل از آزمون‌های t و F دارای اعتبار لازم می‌باشند. در نتیجه، این شرط اساسی از فروض کلاسیک رگرسیون در مدل پژوهش حاضر رعایت شده است.

جدول ۳: نتایج آزمون جارك-برا

آماره‌ی جارك-برا	ارزش احتمال	نتیجه
۰,۳۱۱	۰,۴۲۹	نرمال

^۱ - Jarque-Bera

^۲ -Skewness

^۳ - Kurtosis

فرض صفر آزمون جارک-برا دلالت بر نرمال بودن پسماندهای مدل دارد؛ از این رو، برای تأیید نرمال بودن پسماندها در سطح اطمینان ۹۵ درصد، مقدار احتمال^۱ آزمون باید بیش از ۰,۰۵ باشد. نتایج حاصل از آزمون جارک-برا نشان‌دهنده تأیید فرض صفر و در نتیجه، نرمال بودن پسماندهای مدل برآوردشده است.

آزمون خودهمبستگی پسماندها: یکی دیگر از فروض اساسی مدل رگرسیون خطی کلاسیک آن است که کوارینانس بین اجزای خطا در طول زمان برابر صفر باشد. به بیان دیگر، این فرض بیانگر آن است که جملات خطا نسبت به یکدیگر مستقل بوده و فاقد وابستگی زمانی هستند. در صورتی که این شرط برقرار نباشد، خطاها دچار خودهمبستگی یا همبستگی پیاپی خواهند بود؛ از این رو، بررسی این فرض نیازمند انجام آزمون آماری مناسب است. از آنجاکه اجزای اخلاص جامعه به‌طور مستقیم قابل مشاهده نیستند، آزمون‌های مربوط به خودهمبستگی بر اساس پسماندهای مدل انجام می‌شود. ساده‌ترین و رایج‌ترین آزمون برای بررسی خودهمبستگی پسماندها، آزمون دوربین-واتسون^۲ است. آماره دوربین-واتسون از توزیع‌های آماری استاندارد نظیر توزیع‌های t ، F یا χ^2 تبعیت نمی‌کند و دارای دو مقدار بحرانی، شامل مقدار بحرانی پایین و مقدار بحرانی بالا، است. علاوه بر این، یک ناحیه میانی نیز وجود دارد که در آن، فرضیه صفر مبنی بر عدم وجود خودهمبستگی نه قابل رد است و نه قابل پذیرش قطعی. در صورتی که مقدار آماره دوربین-واتسون بین مقدار بحرانی بالایی و مقدار (۴) منهای مقدار بحرانی بالایی قرار گیرد، فرضیه صفر رد نشده و وجود خودهمبستگی معنادار بین پسماندها تأیید نمی‌شود. در پژوهش حاضر نیز به‌منظور بررسی وجود یا عدم وجود خودهمبستگی پسماندها، از آزمون دوربین-واتسون استفاده شده است. با توجه به مقادیر به‌دست‌آمده برای آماره دوربین-واتسون در مدل‌های برآوردشده که نزدیک به عدد ۲ و در بازه ۱,۵ تا ۲,۵ قرار دارند، می‌توان نتیجه گرفت که فرض عدم خودهمبستگی پسماندها رد نمی‌شود و بنابراین، پسماندهای مدل فاقد خودهمبستگی معنادار هستند.

تحلیل یافته‌های پژوهش

برای درک این مفهوم که فساد اقتصادی می‌تواند یکی از پیامدهای مهم فقدان آزادی رسانه‌ها در کشور باشد، ابتدا این فرضیه موردسنجش قرار گرفت که «افزایش آزادی رسانه‌ها در کاهش فساد

^۱ - Probability Value

^۲ -Durbin-Watson

اقتصادی تأثیری ندارد». به‌منظور پذیرش یا رد فرضیه صفر، این موضوع در سطح کشورهای مختلف جهان بررسی شد. برای این منظور، از مدل پنل دیتا برای سه گروه از کشورها استفاده شد: گروه اول شامل کشورهایی با میزان فساد اقتصادی پایین، گروه دوم کشورهایی با رتبه متوسط در شاخص ادراک فساد و گروه سوم کشورهایی با بیشترین میزان فساد بر اساس این شاخص بودند. سپس شاخص آزادی رسانه‌ها در این گروه‌ها موردتوجه قرار گرفت. بنابراین، برای آزمون فرضیه از دو شاخص جهانی مربوط به «آزادی رسانه‌ها» و «فساد اقتصادی» استفاده شده و تأثیر آن‌ها بر یکدیگر موردبررسی قرار گرفت. نتایج این آزمون نشان داد که شاخص آزادی رسانه در هر سه گروه کشورها می‌تواند باعث کاهش معنادار فساد اقتصادی شود. در کشورهای گروه اول، یعنی کشورهایی با فساد کمتر، این تأثیرگذاری بیش از سایر کشورها بود؛ به‌عبارت‌دیگر، کنترل فساد اقتصادی در این کشورها وابستگی بیشتری به آزادی رسانه‌ها دارد. نگاه کلی به وضعیت شاخص آزادی رسانه‌ها و شاخص ادراک فساد اقتصادی نیز بیانگر رابطه منفی این دو شاخص است، به‌طوری که در هر کشوری که فساد در سطح پایین‌تری قرار دارد، شاخص آزادی رسانه‌ها بالاتر و رسانه‌ها از آزادی عمل بیشتری برخوردارند. بنابراین، مشاهده می‌شود که فساد اقتصادی در کشورهایی که آزادی رسانه‌ها بیشتر است، نسبت به سایر کشورها کمتر است؛ این امر بیانگر رابطه معکوس شاخص آزادی رسانه‌ها با شاخص ادراک فساد اقتصادی در سطح جهان است. به‌طور خلاصه، می‌توان گفت که آزادی رسانه‌ها نقش مؤثری در محدود کردن و کنترل فساد اقتصادی در کشورهای مختلف دارد و بر اساس آمارهای بین‌المللی منتشر شده، این رابطه معکوس در ایران نیز قابل‌مشاهده و استناد است.

در مجموع، به استناد این مطالعه و سنجش وضعیت دو شاخص مهم جهانی در خصوص آزادی رسانه‌ها در ۳۰ کشور جهان در طول دهه دوم هزاره سوم، با رد فرضیه صفر و پذیرش وجود رابطه معکوس میان شاخص آزادی رسانه‌ها و شاخص ادراک فساد اقتصادی، می‌توانیم فساد اقتصادی را به‌عنوان یکی از پیامدهای مهم فقدان آزادی رسانه‌ها موردتوجه جدی قرار دهیم. لذا در چارچوب اقتصاد سیاسی ارتباطات، این فرصت علمی فراهم است تا در حوزه مطالعات فساد اقتصادی دریچه‌ای دیگر بر روی پژوهشگران و سیاست‌گذاران نظام‌های سیاسی گشوده شود؛ نشان داده شود که نقش رسانه‌ها به‌عنوان رکن چهارم دموکراسی، صرفاً نقش تزئینی و تشریفاتی نیست و فقدان آزادی رسانه‌ها برای ایفای نقش نظارتی خود می‌تواند خسارت‌های جبران‌ناپذیری بر نظام حکمرانی وارد سازد و حتی مشروعیت آن را زیر سؤال ببرد؛

بنابراین، به صورت علمی و روشمند توجه همه پژوهشگران فساد و سازمان‌ها و نهادهای مسئول در مبارزه با فساد اقتصادی به این نکته مهم جلب می‌شود که بی‌توجهی به نقش رسانه‌ها می‌تواند تمامی اقدامات و سیاست‌های اجرایی مبارزه با فساد اقتصادی را در حد شعار باقی گذارد و با کاهش آزادی رسانه‌ها، دستیابی به دستاوردهای قابل توجه در مبارزه با فساد اقتصادی ممکن نخواهد بود.

پیشنهاد الگوی نظام رسانه‌ای برای مقابله با فساد در ایران

در چارچوب اقتصاد سیاسی، وقتی با مشکلی بزرگ مانند فساد اقتصادی مواجه هستیم و این مشکل در طول چند دهه تداوم یافته و به طور عجیبی نه تنها کاهش نیافته بلکه به استناد شاخص بین‌المللی ادراک فساد، شاهد افزایش بی‌سابقه آن در نهادها و سازمان‌های مختلف هستیم، نخست باید به اختلال در فرایندهای نظارتی کشور، اعم از دولتی و غیردولتی، توجه کنیم. به‌ویژه این اختلال را باید در ایفای نقش نظارتی رسانه‌ها به دلیل فراگیری و اثرگذاری فوق‌العاده مؤثر آن، مورد دقت و توجه جدی قرار دهیم. با توجه به اینکه اقتصاد سیاسی به بررسی قوا و نهادهایی می‌پردازد که در کنار هم معنای یک حکومت را شکل می‌دهند، در یک ساختار سیاسی دموکراتیک، این قوا و نهادها مسئول سه اقدام مهم هستند:

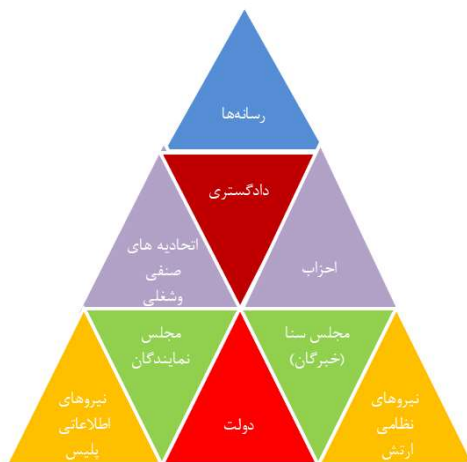
الف - تدوین سیاست‌ها و خط‌مشی کلی: که نهادهای عالی مسئول تدوین آن هستند، مانند مجلس نمایندگان و مجلس سنا، خبرگان و مجمع تشخیص مصلحت نظام و شوراهای عالی سیاست‌گذاری در ایران.

ب - اجرای سیاست‌ها: که بر عهده نهادهای اجرایی مثل دولت و سازمان‌های عمومی و ملی و یا دولت‌های محلی قرار دارد.

ج - نظارت و ارزیابی سیاست‌ها و عملکرد دستگاه‌های اجرایی: که بر عهده نهادهایی مانند مجلس، قوه قضائیه و دستگاه‌های بازرسی و امنیتی است.

علاوه بر نهادهای حکومتی، نهادهای غیردولتی مانند اتحادیه‌ها، سندیکاها، احزاب و رسانه‌ها نیز در برخی فرایندهای تصمیم‌گیری و نظارتی نقش مهمی دارند. نکته مهم این است که در میان همه نهادهای نظارتی، تنها رسانه‌ها هستند که با توجه به پوشش گسترده و تأثیرگذاری حداکثری، بالاترین جایگاه نظارتی را دارند و حتی بر سایر دستگاه‌های نظارتی مانند مجلس نمایندگان، دادگستری‌ها و همچنین نهادهای صنفی و احزاب تأثیرگذارند؛ بنابراین، وقتی در یک

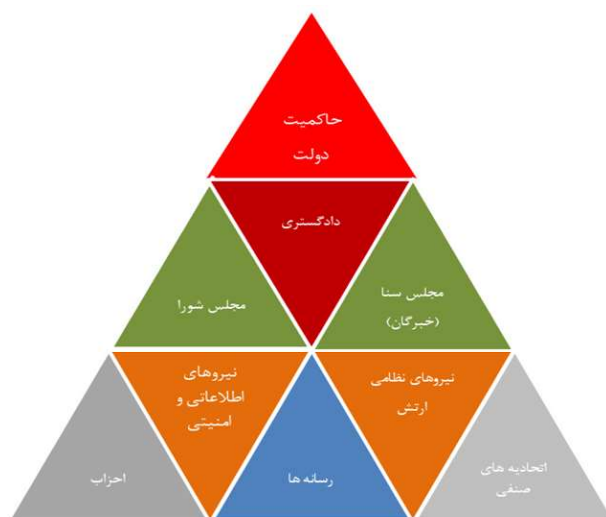
اقتصاد سیاسی با فساد اقتصادی مواجه هستیم، در گام نخست باید جایگاه رسانه‌ها در ایفای نقش نظارتی خود مورد توجه قرار گیرد.

شکل ۱: تصویر فرضی جایگاه نظارتی رسانه‌ها در مجموعه قوای حاکم در نظام دموکراتیک (پژوهشگر)

در چارچوب اقتصاد سیاسی ارتباطات، می‌توان گفت که اگرچه در نظام‌های مردم‌سالار، نهادهای نظارتی شامل نهادهای جامعه مدنی مانند اتحادیه‌های صنفی، احزاب سیاسی و سازمان‌های مردم‌نهاد هستند که از منافع جامعه دفاع می‌کنند و همچنین نهادهای رسمی مانند مجلس شورا و مجلس سنا که بر رفتار دولتمردان نظارت دارند و دستگاه دادگستری مستقل که به همه تخلفات مقامات کشور رسیدگی می‌کند؛ اما نهاد رسانه به‌عنوان رکن مهم دموکراسی، نظارتی چندلایه بر تمامی قوای کشور دارد. فراهم ساختن شفافیت و گردش صحیح اطلاعات و ایجاد امنیت برای صاحبان کسب‌وکار از زورگویی باندهای قدرت و فشار مقامات فاسد حکومتی و نیز امکان افشای مفاصد خرد و کلان مقامات دولتی، باندبازی‌های نمایندگان مجلس و سناتورها یا اعضای شورای شهر و مقامات نظامی و امنیتی، از مهم‌ترین دستاوردهای رسانه‌ها محسوب می‌شود؛ به‌عبارت‌دیگر، امکان ایفای نقش نظارت همه‌جانبه بر صحت عملکرد مقامات و دستگاه‌های قوای سه‌گانه برای رسانه‌ها، شرایط مناسبی برای کاهش فساد اقتصادی فراهم می‌آورد. در این صورت می‌توان گفت که در یک ساختار مردم‌سالار، رسانه‌ها باید در بالاترین جایگاه نهادی برای ایفای نقش نظارتی قرار گیرند.

در یک نظام غیر دموکراتیک، به جای نظارت رسانه‌ها بر ساختار نظام حکمرانی، حاکمیت بر همه دستگاه‌ها نظارت و کنترل دارد و رسانه‌ها به جای قرار گرفتن در جایگاه رفیع نظارت، تنها ابزاری در دست حکومت هستند که می‌توانند آنچه را حاکمیت اجازه می‌دهد بررسی و منتشر کنند؛ بنابراین، نهاد رسانه نه از آزادی بیان برخوردار است و نه استقلال نهادی لازم برای ایفای نقش خود را دارد. بنابراین، برای درک امکان ایفای نقش نظارتی رسانه‌ها، شناخت ساختار حکمرانی که رسانه‌ها در آن فعالیت می‌کنند اهمیت زیادی دارد. بر این اساس، در چارچوب نظریه نظام‌های رسانه‌ای و نظریه نهادگرایی در اقتصاد، توجه به قواعد، مقررات و مناسبات حاکم بر ساختار نهادهای کشور و همچنین توجه به گذشته تاریخی ساختار حکومتی، برای دستیابی به جایگاه مناسب رسانه‌ها در نظارت بر نهادهای حکومتی و کنترل مشکل پیچیده‌ای مانند فساد اقتصادی، لازم و ضروری است.

شکل ۲: تصویر فرضی جایگاه نظارتی رسانه‌ها در مجموعه قوای حاکم در یک نظام غیردموکراتیک (پژوهشگر)

به‌طور کلی، شرط لازم برای ایفای نقش نظارتی رسانه‌ها در یک ساختار سیاسی این است که رسانه‌ها باید در جایگاهی فرادست سایر دستگاه‌های حکومتی، اعم از نهاد اجرایی، قانون‌گذاری، قضایی و امنیتی، قرار گیرند تا بتوانند به‌عنوان نماینده منافع عمومی بر همه ارکان حکومت نظارت کنند. در این صورت، رسانه‌ها می‌توانند در خصوص رخدادهای غیرقانونی دستگاه‌های

حکومتی، به‌ویژه مفاسد کلان و رانت‌خواری‌های عمده مقامات، گزارش‌های مستند و دقیق تهیه کنند. علاوه بر آن، رسانه‌ها باید از آزادی و امنیت لازم برای انتشار این گزارش‌ها برخوردار باشند و از تهدید باندهای تبهکار یا مقامات فاسد و محدودیت‌های قانونی و قضایی محفوظ بمانند. شرط کافی برای تحقق نقش نظارتی رسانه‌ها این است که سیستم دادگستری کشور نیز رسانه‌ها را بازویی برای مقابله با فساد و تبهکاری مقامات مسئول تلقی کند و بر اساس گزارش‌ها و افشاگری‌های رسانه‌ها، اقدام لازم در تعقیب مفسدان را انجام دهد و به فعالیت‌های افشاگرانه رسانه‌ها ترتیب اثر دهد، نه اینکه نسبت به آن‌ها بی‌تفاوت باشد یا تحت فشار مقامات فاسد، به تعقیب و مجازات رسانه‌ها بپردازد. رتبه‌بندی ایران در میان ۳۰ کشور با بیشترین فساد اقتصادی بر اساس شاخص ادراک فساد و جایگاه ایران در میان ۱۰ کشور با پایین‌ترین درجه آزادی رسانه‌ها نشان می‌دهد که در ایران امکان ایفای نقش نظارتی رسانه‌ها فراهم نیست. با توجه به اینکه ایفای نقش نظارتی رسانه‌ها امری ضروری برای کاهش و کنترل فساد اقتصادی است، در چارچوب اقتصاد سیاسی ارتباطات می‌توان گفت که راهکار مقابله با فساد اقتصادی تنها از طریق تغییر نظام رسانه‌ای اقتدارگرا به نظام رسانه‌ای آزاد و دموکراتیک ممکن است. در غیر این صورت، فساد اقتصادی به‌عنوان پیامد منفی فقدان آزادی رسانه‌ها همواره در حال گسترش و عمیق‌تر شدن در جامعه خواهد بود. لذا در چارچوب اقتصاد سیاسی ارتباطات، نظریه زیر قابلیت تبیین پیدا می‌کند.

بیان نظریه

بر اساس یافته‌های این پژوهش، می‌توان چنین صورت‌بندی نظری ارائه کرد که در نظام‌های سیاسی‌ای که آزادی رسانه‌ها محدود می‌شود، سازوکارهای نظارت عمومی و شفافیت نهادی دچار اختلال شده و در نتیجه، زمینه‌های گسترش و نهادینه‌شدن فساد اقتصادی تقویت می‌گردد. از این منظر، رسانه‌ها به‌عنوان رکن نظارتی نظام حکمرانی، نقشی ساختاری در مهار فساد ایفا می‌کنند؛ به‌گونه‌ای که تحقق پایدار سیاست‌های ضدفساد، نه صرفاً به اراده سیاسی، بلکه به تضمین نهادی آزادی، استقلال و تنوع رسانه‌ها وابسته است.

منابع

- آرایی، و. و نجف‌پور، ش. (۱۳۹۱). جایگاه رسانه‌های جمعی در سیاست‌گذاری مبارزه با فساد: توصیه‌ها و راهکارهای سیاستی فصلنامه علمی نظارت و بازرسی ناجا، ۷۹-۱۰۱.
- استاپن‌هورست، ر. (۲۰۰۰). نقش رسانه‌ها در مبارزه با فساد (علی کرمی، فرامرز تمجید و بهزاد محمودی، مترجمان) دانش‌ارزیابی، سال نهم، (۳۲)
- افتخاری، ا. (۱۳۷۹). رسانه، نظارت، امنیت: تحلیل جامعه‌شناسانه عملکرد نظارتی مطبوعات در جمهوری اسلامی ایران مطالعات راهبردی، (۷ و ۸)، ۱۴۰-۱۵۷.
- پالتز، د (۱۳۹۲) ارتباطات سیاسی در عمل: دولت‌ها، نهادها، جنبش‌ها و مخاطبان (م. شفقتی، مترجم؛ چاپ دوم). تهران: انتشارات سروش.
- خانیک، ه. (۱۳۹۷). قدرت؛ جامعه مدنی، مطبوعات (صص. ۲۵-۳۴). تهران: انتشارات طرح نقد.
- ساداتی، س. ن. (۱۳۸۹). تبیین نقش نظارتی رسانه‌ها با تأکید بر نقش رسانه ملی فصلنامه مطالعات فرهنگی و ارتباطات، ۱۹، ۱۸۷-۲۱۷.
- عشایری، ط. و جهان‌پرور، ط. (۱۴۰۲). مطالعه عوامل مؤثر بر وقوع فساد: فراترکیب پژوهش‌ها مجلس و راهبرد، ۱۱۶، ۳۷۵-۴۱۲.
- گیوریان، ح. (۱۳۹۱). نقش رسانه‌های جمعی در کنترل فساد اداری مطالعات رسانه، سال هفتم، (۷)، ۱۳۳-۱۴۰.
- معمدنزاد، ک. (۱۳۵۶) روش تحقیق در محتوای مطبوعات با تجزیه و تحلیل در ارتباطات جمعی (ص. ۴۹۰). تهران: دانشکده علوم ارتباطات اجتماعی، دانشگاه تهران.
- معمدنزاد، ک. (۱۳۸۶) حقوق ارتباطات (ص. ۴۵۹). تهران: دفتر مطالعات و برنامه‌ریزی رسانه‌ها.
- مهدی‌زاده، س. م. (۱۳۹۱) نظریه‌های رسانه: اندیشه‌های رایج و دیدگاه‌های انتقادی. تهران: نشر همشهری.

- Adserà, A., Boix, C., & Payne, M. (2003). Are you being served? Political accountability and quality of government. *Journal of Law, Economics, and Organization*, 19(2), 445-490.
- Antonova, I., Frolov, I. A., et al. (2017). Studying social media on corruption issues through content analysis. *Revista ESPACIOS*, 38(49), 28.
- Araei, V. & Najafpour, Sh. (2012). *The Role of Mass Media in Anti-Corruption Policy Making: Recommendations and Policy Strategies*. NAJA Scientific Quarterly of Supervision and Inspection, 79-101. (In Persian)
- Ashayeri, T. & Jahanparvar, T. (2023). *A Study of Factors Affecting the Occurrence of Corruption: A Meta-Synthesis of Research Findings*. Majles va Rahbord (Parliament and Strategy), 116, 375-412. (In Persian)

- Brunetti, A., & Weder, B. (2003). A free press is bad news for corruption. *Journal of Public Economics*, 87(7-8), 1801-1824.
- Burnham, D. (1977). *The role of media in controlling corruption*. United States Department of Justice.
- Buzan, B. (1983). *People, states, and fear: The national security problem in international relations*. University of North Carolina Press.
- Chowdhury, S. K., Brunetti, A., & Weder, B. (2003). Do democracy and press freedom reduce corruption? *European Journal of Political Economy*, 19(3), 703-728.
- Djankov, S., McLiesh, C., Nenova, T., & Shleifer, A. (2003). Who controls the media? *Journal of Law and Economics*, 46(2), 341-382.
- Eftekhari, A. (2000). *Media, Supervision, Security: A Sociological Analysis of the Supervisory Role of the Press in the Islamic Republic of Iran*. Strategic Studies, (7 & 8), 140-157. (In Persian)
- Freedom House. (2022). *Freedom of the press report*.
- Gehrke, G., Borba, J. A., & Minatti, D. D. (2017). The impact of Brazilian corruption on the media: A comparative analysis of the magazines. *Brazilian Journal of Public Administration*, 51(1), 157-167.
- Givorian, H. (2012). *The Role of Mass Media in Controlling Administrative Corruption*. Media Studies, Vol. 7, (7), 133-140. (In Persian)
- Gupta, S., Davoodi, H., & Alonso-Terme, R. (2002). Does corruption affect income inequality and poverty? *IMF Working Paper*, No. 02/216.
- Herman, E. S., & Chomsky, N. (2002). *Manufacturing consent: The political economy of the mass media*. Pantheon.
- Janowitz, M. (1975). *Sociological theory and social control*. University of Chicago Press.
- Khaniki, H. (2018). *Power; Civil Society, Press* (pp. 25-34). Tehran: Tarh-e Naqd Publications. (In Persian)
- Mehdizadeh, S. M. (2012). *Theories of Media: Common Thoughts and Critical Views*. Tehran: Hamshahri Publications.(In Persian)
- Mosco, V. (Ed.). (2009). *The political economy of communication*. Queen's University.
- Motamed-Nejad, K. (1977). *Research Methods in Press Content with Analysis in Mass Communication* (p. 490). Tehran: Faculty of Communication Sciences, University of Tehran. (In Persian)
- Motamed-Nejad, K. (2007). *Communication Law* (p. 459). Tehran: Media Studies and Planning Office. (In Persian)
- Norris, P. (Ed.). (2008). *The role of the free press in promoting democratization, good governance, and human development*. Harvard University.
- Paletz, D. (2013). *Political Communication in Action: Governments, Institutions, Movements, and Audiences* (Translator: M. Shafaghti; 2nd Edition). Tehran: Soroush Publications. (In Persian)

- Sadati, S. N. (2010). *Explaining the Supervisory Role of the Media with Emphasis on National Media*. Cultural and Communication Studies Quarterly, 19, 187–217. (In Persian)
- Siebert, F. T., Peterson, T. B., & Schramm, W. (1956). *Four theories of the press*. University of Illinois Press.
- Stapenhurst, R. (2000). *The Role of the Media in Fighting Corruption* (Translators: Ali Karami, Faramarz Tamjid, and Behzad Mahmoudi). *Evaluation Knowledge*, Vol. 9, (32). (In Persian)
- Transparency International. (2019). *Corruption Perceptions Index 2019*.
- World Press Freedom Index. (2019). *World Press Freedom Index Report*.
- You, J.-S., & Khagram, S. (2005). A comparative study of inequality and corruption. *American Sociological Review*, 70(1), 136–157.

